

УДК 398.332.416:784.4|(477.85/.87)

DOI: <https://doi.org/10.31318/2522-4212.2020.15.219418>

Ганна Пеліна

<https://orcid.org/0000-0002-5647-4905>

*Проблемна науково-дослідна лабораторія етномузикології
Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського
вул. Архітектора Городецького, 1-3/11, 01001 Київ, Україна
тел. +380 50 739 1713, e-mail: anna_pelina@ukr.net*

Колядки макросім'ї <V55,p4> із редукованим рефреном «Ой дай, Боже» в басейнах Дністра і Тиси

У південно-західній Україні колядки макросім'ї <V55,p4> часто побутують з неповним, скороченим рефреном «Ой дай, Боже». Іноді такі зимові пісні називають «жеканками» – від останнього складу рефрену, з якого розпочинається спів. У статті розглянуто кілька різновидів редукції рефренів «Ой дай, Боже», які умовно поділено на дві групи: 1) зі скороченням лише складів; 2) з редукцією складів та музичного часу. Визначено вплив видозмін на композицію та мелодичний розвиток, окреслено ареали поширення різновидів редукції рефренів та ймовірні причини, через які ці явища могли виникнути.

Ключові слова: колядки, жеканки, рефрен «Ой дай, Боже», Гуцульщина, Покуття, Підгорганя, Поділля, Дністер, Тиса.

Нотації розміщено після тексту, карта – на с. 178

Дослідники та збирачі фольклору неодноразово фіксували у південно-західних теренах України колядки макросім'ї <V55,p4> (цифролітерна індексація <Зм10-1.20>)¹ із видозміненим рефреном «Ой дай, Боже». Через виокремлений склад «же», з якого часто починається спів, у деяких місцевостях такі зимові пісні називають «жеканками».

Галицький етнограф Володимир Шухевич одним з перших у літературі описав особливості виконання колядок у Космачі, яке починалося з протяглого складу «же!» (Шухевич, 1904, с.19). Подібний тип співу зимових пісень у присілку Вишоватому згадував також закарпатський фольклорист Михайло Рошаківський: «Постають довкола стола, зіпруться ліктями, похиляють голови та розпочнуть із «же», тобто останнього складу рефрену «Ой, дай, Бо-же» (Рошаківський, 2019, с. 250).

Пропонована стаття була запланована як розвідка географії колядок-жеканок, поширених у південно-західній Україні. Однак виявилось, що не всі зимові пісні, які починаються останнім складом рефрену, називають «жеканками». Натомість там, де термін побутує, він означає твори із різними видозмінами рефренів «Ой дай, Боже». У селі Великий Ключів Коломийського району Івано-Франківської області, жеканки – це колядки зі збереженою моделлю <V55,p4> та рефреном «Ой дай, [...]же» (випущено лише

третій склад «Бо»). А у селі Бабин Косівського району Івано-Франківської області «жеканці»² – це колядки із коротким рефреном «же» (співачи вступають лише наприкінці скрипкового програвання мелодії рефрену).

Грунтовно проблему трансформації рефренів у колядках <V55,p4> описав етномузиколог Василь Коваль, досліджуючи обрядові наспіви Підгорганя (Коваль, 2006). На цій території він виокремив три-, дво- та односкладові рефрени й спостеріг, що у місці пропущеного складу виконавці часто беруть дихання. Дослідник також визначив вплив паузування у місцях відсутніх складів на рівновагу музично-синтаксичних стоп. Етномузиколог Богдан Луканюк згадав про «жеканки» в контексті редукованих форм колядок <V55,p4> та окреслив географію їх поширення – правобережне Покуття та Гуцульщина (Луканюк, 2017, с.111).

Джерельною базою статті стали матеріали з досліджень (Коваль, 2006; Мотрук, 2020; Пеліна, 2017; Симотюк, 1979; Степаняк-Турянська, 1972); друкованих збірників (Берега, Дацко, 1997; Єфремова, Дмитренко, 2014; Квітка, 1922; Мадяр-Новак, 1999; Рошаківський, 2019); виданих аудіозаписів й телепередач (Співачки та колядки з Ключева Великого, 2013; Проект «Берви», 2017; Грають брати Прилипчаки, 2010; Кольорові села, 2004; Народні ремесла

¹Новітню класифікацію зимових ритмотипів запроваджено Іриною Клименко (2017, с. 9).

² Зі слів етнологіста Володимира Щибри у Бабині Івано-Франківської області колядки з коротким рефреном називають «жеканці».

України, 2016); приватних архівів (Мишанич, 1984, аудіоколекція авторки) та архіву відділу нематеріальної культурної спадщини Національного центру народної культури «Музей Івана Гончара».

Географія зібраних зразків охоплює південно-західну територію України: Мурованокуріловецький район Вінницької області, Новоушицький район Хмельницької області, Косівський, Коломийський, Верховинський, Рожнятівський, Богородчанський, Надвірнянський райони Івано-Франківської області та Рахівський, Тячівський райони Закарпатської області. До публікації також увійшли матеріали з українського села Поляни повіту Марамуреш у Румунії.

Мета дослідження – встановити різновиди редукованих рефренів у колядках <V55,p4>, виявити ймовірні причини скорочення та уточнити географію поширення явищ.

Для досягнення мети, було поставлено такі **завдання**:

- віднайти доступні друковані та звукові записи колядок із видозміненим рефреном «Ой дай, Боже»;
- транскрибувати аудіоджерела;
- визначити типи трансформацій рефренів у порівнянні з «класичною» моделлю колядок <V55,p4>;
- виявити вплив структурних видозмін редукованих зразків на логіку мелодичного розвитку;
- картографувати різновиди редукцій;
- сформулювати ймовірні причини цього явища.

Усього в роботу взято 72 зразки колядок із різними трансформаціями форми та структури, з яких 52 – з редукованим рефреном. Переважну кількість зимових пісень склали твори однорядкової форми. Тож, для виявлення різновидів редукцій, окреслимо описану ще Володимиром Гошовським (1971, с. 88–89) класичну модель колядок <V55,p4>: 10-складовий вірш, який завершується на нижній ладовій опорі (перший щабель ладозвукоряду) та 4-складовий рефрен, у якому переважає рух з нижньої ладової опори угору (як правило, останній склад «же» припадає на п'ятий щабель). Такий мелодичний зворот у рефрені етномузиколог Євген Єфремов назвав «дестабілізацією ладової рівноваги», що створює ефект «кружляння» (Єфремов, 2016, с. 47). Найпоширеніші словесні формули рефрену – «Ой дай, Боже» та «Святий вечір» мають ритми висхідного іоніка 1122, епітрита 1222, диямба 1212, хоріямба 2112, пеона 4-го 1112 та диспондея 2222 (Клименко, 2017; Коваль, 2006).

Серед розглянутих колядок <V55,p4> із видозміненим рефреном «Ой дай, Боже», лише три приклади дворядкової форми:

1) нотація Климента Квітки композиції <V55,p1;55> із села Горішній Майдан (зараз – Верхній Майдан) Надвірнянського району Івано-Франківської області (Квітка, 1922, с. 60);

2) зразок із формою <V55,p2;55,p1>, записаний Володимиром Харківом у селі Княгинин Кам'янець-Подільського району Хмельницької області (Єфремова, Дмитренко, 2014, с. 98);

3) фрагмент запису колядки <V55,p4;55,p4> із села Замагора Верховинського району Івано-Франківської області з YouTube каналу Олега Бута (Бут, 2014). У цьому зразку зберігається повноцінний рефрен «Ой дай, Боже», але виконавці виокремлюють склад «же» за допомогою фактури і тембрів: береза виконує заспів колядки з короткого складу «же» та перший рядок, а хор підхоплює заключну частину.

Майже всі зимові пісні з редукцією мають початковий рефрен. Тому логічніше було б ці зразки записати формулою <Vp4,55>, <Vp3,55>, <Vp2,55> та <Vp1,55>. Зміна форми спровокувала й іншу логіку мелодичного розвитку: на відміну від класичної <V55,p4>, твори із «дзеркальною» композицією завершуються нижньою ладовою опорою. До слова, на зазначеній території зустрічаються й колядки з повноцінним рефреном «Ой дай, Боже» такої ж форми – <Vp4,55> (нот. 1).

Кілька зразків з редукованим рефреном мали інструментальний супровід (переважно скрипковий). В аспекті композиційних змін важливо, що ці вокально-інструментальні твори музиканти часто починали грати саме з рефрену³. Можна припустити, що однією з ймовірних причин зміни композиції колядок став інструментальний супровід, у якому рядок починається з рефрену, а завершується віршем.

У дослідження увійшло кілька локальних прикладів, про які варто сказати окремо. В роботі Ігоря Мацієвського «Музичні інструменти гуцулів» подано нотацію колядки, у якій динамізується, стискається форма, подібно до «стрети» у поліфонії. Композицію <V55,p4> збережено, однак останній склад рефрену «же» накладається на перший склад вірша (Мацієвський, 2012, с. 152).

Серед розглянутих у роботі різновидів колядок є зразки з **редукцією рефрену лише в першому рядку**, а в наступних рядках композиція стає повною <Vp4,55> (нот. 2). Про такий різновид колядок у присілку Вишоватому

³ Нотний приклад колядки <Vp4,55>, у якому партія скрипаля починається з рефрену, подано в «Гуцульщині» В. Шухевича (1904, с. 25).

Тячівського району писав фольклорист М. Рошчівський (2019, с. 250, нот. 7). У подібних зразках в рефренах переважають ритми висхідного іоніка 1122 або епітрита 1222 (географічне поширення цього та інших ритмічних різновидів досліджуваних колядок див. в карті 1 на с. 178).

Скорочені форми рефренів «Ой дай, Боже» у колядках <V55,p4> умовно поділяються на дві групи:

- 1) з редуцією словесної частини рефрену;
- 2) з редуцією словесної і музичної частин рефрену (табл. 1).

1. Група колядок макросім'ї <V55,p4> з редуцією словесної частини рефрену.

До цієї групи колядок зараховані зразки, які зберігають музичний час і вирізняються частковим скороченням словесної частини рефрену:

- 1) перші три склади «[Ой дай Бо]же!»
- 2) третій склад «Ой дай, [Бо]же!»
- 3) перші два «[...] Боже»
- 4) останні два «Гой дай [...]»
- 5) другий та третій «Ой [...] же»

Таблиця 1. Різновиди ритмічних типів колядок з редукованим рефреном.	
з редуцією словесної частини рефрену	з редуцією музичного часу
p3,55: 11[2]2 11112 11112	p1,55: 2 11112 11112
p3,55: 12[2]2 11112 11112	p2,55: 12 11112 11111
p3,55: 11[1]2 11112 11112	p2,55: 11 11112 11112
p3,55: 12[1]2 11112 11112	
p3,55: 12[1]2 12122 12122	
p4,55: [112]2 11112 11112	
p4,55: [122]2 11112 11112	
з редуцією рефрену в першому рядку	
на початку p1,55: 2 11112 11112 далі p4,55: 1122 11112 11112	
на початку p1,55: 2 11112 11112 далі p4,55: 1222 11112 11112	

Серед колядок з редуцією **перших трьох складів** рефрену переважають зразки з інструментальним супроводом (нот. 3–5). Як правило, паузування співаків заповнюється інструментальною грою мелодичного звороту рефрену, виконання якого музиканти іноді прискорюють (нот. 5). У наведеному зразку вірш виконується співаками а сарелла, а музикант грає лише рефрен. Однак у деяких прикладах без супроводу, «музичний час» зберігається, виконавці його «відмірюють» паузами (Луканюк, 2017, с. 111). Серед рефренів з випущеними трьома складами переважають ритми висхідного іоніка 1122 та епітрита 1222.

Значна частина зразків <V55,p4> з редукованим рефреном мають **пропущений склад «Бо»**, на місці якого з'являється пауза тривалості випущеної силабохрони під час якої співаки беруть дихання (нот. 6), що помітив також на Підгорганні В. Коваль (2006, с. 65). Поява цезури у нелогічних з точки зору фразування словесної частини місцях, К. Квітка називає «парадоксальним фразуванням» (1973, с. 75), Б. Луканюк «алогічним цезуруванням» (2017, с. 152), Ю. Рибак «нелогічним віддихом» та «нелогічним цезуруванням» (2009, с. 16). Тенденція до взяття дихальної цезури в рефрені зустрічається і у повноцінних зразках <V55,p4>: третій склад «Бо» з четверті розщеплюється на ноту і паузу восьмої тривалості, під час якої береться дихання

(нот. 7)⁴. Серед ритмів цього різновиду переважають висхідні іоніки 1122, пеон 4-й 1112 та диямб 1212.

2. Група колядок макросім'ї <V55,p4> з редуцією словесної і музичної частини рефрену.

Серед колядок з трансформованим рефреном «Ой дай, Боже» є зразки зі скороченими силабохронами. Колядки цієї групи не мають інструментального супроводу. Редуковані рефрени як правило одно-двоскладові:

- 1) «же й», «жу й», «джан», «же»;
- 2) «Боже», «Ой дай», «Ой же», «е-жи», «і-же», «і-же й».

Логіка мелодичного розвитку в зразках цієї групи така: початок з верхніх шаблів (як правило з п'ятого) та поступовий рух до нижньої ладової опори наприкінці рядка (нот. 8–10).

Цікавий варіант колядки із двоскладовим б-мірним рефреном «Боже» та модифікованим ямбізованим ритмом вірша побутує у с. Зелені Курилівці Хмельницької області (нот. 9). Колядка

⁴ Нелогічні цезури у рефренах колядок <Vp4,55> зустрічаються у досить віддалених регіонах, зокрема, на Середньому Поліссі (півні західні села Лельчицького р-ну Гомельської обл., Білорусь). Таку закономірність було встановлено дослідницею Маргаритою Скаженик: дихання між третім і четвертим складами скорочує третю силабохрону (Скаженик, 2017, с. 42).

із двоскладовим рефреном «є-жи» записана у с. Наддністрянське Вінницької обл. За рахунок скорочення останньої силабохрони другого 5-складника кінець вірша і початок рефрену зливаються, утворюючи безперервне звучання 12|11112|11111 (нот. 10).

Різновиди трансформованих рефренів у колядках **макросім'ї** <V55,p4> поширені у межах верхніх течій Дністра, Тиси і Прута (див. Карту 1). Загалом, центральними ареалами цього явища є етнографічні регіони Гуцульщина та Покуття, а також частково Мараморощина, Бойківщина та наддністрянського Поділля. Колядки першої і другої групи територіально не утворюють окремі ареали, поки що немає підстав вважати ці явища територіально розмежованими.

Зарано стверджувати, що спричинило видозміни рефренів «Ой дай, Боже» на зазначеній території, але можна висловити кілька гіпотез. Можливо трансформації ритмосилабічного

устрою колядок <V55,p4> частково зумовлені дихальною цезурою між третім і четвертим складами, що виокремило склад «же» від частини рефрену. Серед імовірних причин слід назвати й інструментальний супровід, наявність якого поступово могла ослабити потребу у проспівуванні перших складів рефрену. Показово, що збереження музичного часу характерне колядкам з інструментальним супроводом, натомість редукція музичного часу поки зафіксована лише у зразках а capella.

Однак, трансформації колядок <V55,p4> через редукцію рефрену – лише частина процесів, які відбуваються на досліджуваній території. Доволі частим явищем на Наддністрянщині є розширення складочислової будови колядок за рахунок дроблення чи додавання силабохрон. Дослідження таких явищ і їх причини ще попереду.

Список використаної літератури і джерел

- Берега, Р., Дацко, М. (Упоряд.). (1997). *Пісні з Галичини*. Ленинград: Світ. 192 с.
- Гошовский, В. (1971). Типы украинских колядок и их структурно-ритмические разновидности у славян. У *истоков народной музыки славян. Очерки по музыкальному славяноведению*. Москва: Советский композитор. сс. 81–138. Москва: Советский композитор.
- Гошовский, В. (2003). Українські пісні Закарпаття [Перекл. Р. Мисько-Пасічник, В. Пасічник]. Львів: Львівська наук. бібліотека ім. В. Стефаника НАНУ. 446 с. (Перше видання: Гошовский, В. (1968). Украинские песни Закарпатья. Москва: Советский композитор. 468 с.)
- Гринюк П., Сидорін А. (Упоряд.). (1987). *Українська РСР: Адміністративно-територіальний устрій: на 1 січня 1987 року*. Київ. 504 с.
- Єфремов, Є. (2016). Зимові пісні. Колядки і щедрівки. В кн. *Історія української музики: У 7 т. Т. 1. Кн. 1: Від найдавніших часів до XVIII століття. Народна музика*, сс. 41–55. Київ: Видавництво ІМФЕ ім. М. Т. Рильського.
- Єфремова, Л., Дмитренко, М. (Упоряд.). (2014). *Народні пісні Хмельниччини (з колекції збирачів фольклору)*. НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ: Наукова думка. 720 с.
- Квитка, К. (1973=1927). О природе пауз в народных напевах. В кн. В. Гошовский (Ред.). *Квитка Климент. Избранные труды: В 2 т. Т. 2*, сс. 66–77. Москва: Советский композитор.
- Квитка, К. (1922). *Українські народні мелодії. Зібрав Климент Квитка. (Етногр. збірн. Укр. наук. тов-ва в Києві, т. II)*. Київ: Слово. 236 с.
- Клименко, І. (2017). Українська зимова макроареалогія у контексті слов'яно-балтського ранньотрадиційного меломасиву (СБРМ). Частина 2: Індексований реєстр зимових мелоформ. *Проблеми етномузикології, 12 (Слов'янська мелогеографія, 6)*, 8–18 + карти на с. 134 та у кольоровій врізці на сс. А1–А7, А14. Київ: НМАУ ім. П. І. Чайковського. <https://doi.org/10.31318/2522-4212.2017.12.132084>
- Коваль, В. (2006). *Генеza локальної типологічно гетерогенної народновокальної традиції (на матеріалах обрядових наспівів із околиць на північний захід від Горган)*. [Неопублікована дисертація ... канд. мистецтв. 17.00.03]. Львівська державна музична академія імені М. В. Лисенка. Львів.
- Луканюк, Б. (2017). *Музичний часокількісний ритм*. Львів: ЛНМА ім. М. Лисенка. 304 с.
- Мадяр-Новак, В. (1999). *Збірник закарпатських народних пісень*. Ужгород: Закарпаття. Ч.1, 224 с.
- Мацієвський, І. (2012). *Музичні інструменти гуцулів*. Вінниця: Нова Книга. 464 с.
- Мишанич, М. (1984). *Музично-етнографічний архів: У 3 кн.: Кн. 1*. Львів. Рукопис деп. у Відділі мистецтв Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника АН України, од.зб.33217/2муз.
- Мотрук, Н. (2020). *Народнообрядова пісенна творчість коломийського Попруття в контексті традиційної музики Покуття*. [Неопублікована магістерська робота]. Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка, 161 с.
- Пеліна, Г. (2017). *Традиційна музична культура Мараморощини в аспекті етнокультурного пограниччя*. [Неопублікована дис. канд. мист.: фах 17.00.03 «Музичне мистецтво»]. Київ: Національна музична академія імені П. І. Чайковського. 240 с.

- Рибак, Ю. (2009). Нелогічні цезурування в західнополіських піснях. *Динаміка фольклорного виконавства: Матеріали науково-практичної конференції до 30-річчя кафедри музичного фольклору*, сс. 16–22. (Рівне, 26–27 лютого 2009 р.)
- Рошаківський, М. (2019=1931). Музика й спів у присілку Вишоватім в Марамороші. В кн. В. Мадяр-Новак (Пер., упоряд). *Антологія наукової думки про народну музику Закарпаття. Т.1. Перші дослідники музичного фольклору Закарпаття: Філарет Колесса, Бела Барток, Михайло Рошаківський*, сс.226–250. Мукачево: Карпатська вежа.
- Симотюк, О. (1979). *Музично-стильові риси пісень Покуття*[Неопублікована дипломна робота]. Вищий державний музичний Інститут імені М. В. Лисенка. Львів. 119 с. з нот. прикл.
- Степаняк-Турянська, О. (1972). *Пісенний фольклор села Корнич* [Неопублікована дипломна робота]. Вищий державний музичний Інститут імені М. В. Лисенка. Львів. 89 с. з нот. прикл.
- Скаженик, М. (2017). Мелоареали ранньотрадиційних зимових наспівів басейну Уборті (Середнє Полісся). *Проблеми етномузикології, 12 (Слов'янська мелогеографія, 6)*, 41–53 + карти А8–А11+ 27 нот. Київ: НМАУ ім. П. І. Чайковського. <https://doi.org/10.31318/2522-4212.2017.12.132219>
- Шухевич, В. (1904). *Матеріали до українсько-руської етнології Наукового товариства ім. Т.Шевченка у Львові. Гуцульщина. Т. 7. Ч. 4.* Львів, 271 с.

Джерела

- Бут, О. (2014). Гуцульська коляда «Же». [Електронний ресурс]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=FO8Y9IP1vto&feature=youtu.be> (Дата звернення 25.05.2020)
- Грають брати Прилипчани, (2010). Артвелес. Українська традиційна музика. CD audio. Київ: «АртВелес».
- Кольорові села, (2004). Етнічна музика України. Атлантик. CD audio.
- Колядки Ключева Великого, (2013). Співанки й колядки з Ключева Великого. Фольклор правобережної Коломийщини. CD audio. Vol.2. Івано-Франківськ:
- Народні ремесла України, (2016). Телепередача: Суспільне Поділля. URL:<https://www.youtube.com/watch?v=5LOgjRb6RBA&list=PLm76IAUFDnBja1I3JU34ZE571XUCanP8K&index=28> (Дата звернення 10.06.2020)
- Проект «Берви», (2017). Українська традиційна музика. Поділля. AVE030. CD audio. Т.6. Київ: «АртВелес».

References

- Bereza, R., Datsko, M. (1997). *Narodni pisni z Halychyny [Folk songs from Halychyna]*. Leningrad: Svit. [in Ukrainian].
- Efremov, E. (2016). Zymovi pisni. Koliadky i shchedrivky [Winter folk ritual songs. Koliadky i shchedrivky]. In the book *History of Ukrainian music Vol. 1. Book. 1*, pp. 41–55. Kyiv [in Ukrainian].
- Efremova, L., Dmytrenko, M. (Edd.). (2014). *Narodni pisni Khmelnychyny (z kolekcii zbyrachiv folkloru) [Folk Songs From Khmelnychyna]*. Kyiv: Naukova Dumka.
- Hoshovsky, V. (2003). *Ukrainskiye pesni Zakarpattya [Transcarpathian folk songs]*. Lviv: Lvivska nauk. biblioteka im. V. Stefanyka NANU.
- Hoshovsky, V. (1971). Typy ukrainskih kolyadok I ih strukturno-ritmicheskiye raznovidnosti u slavian [Types of Ukrainian winter ritual songs and their structural and rhythmic varieties among the Slavs]. *U istokov narodnoy muzyki slavian. Ocherki po muzykalnomu slavoanovedeniu [At the Origins of the Folk Music of the Slavs. Studies Essays on Slavic Musical]*, pp. 81–138. Moscow: Sovetskiy kompozitor. [In Russian].
- Hryniuk, P., Sydorin, A. (Ed.) (1987). *Ukrainska RSR: Administratyvno-terytorialnyi ustroi: na 1 sichnia 1987 roku [Ukrainian SSR: Administrative-territorial system: as of January 1, 1987]*. Kyiv, 504 p. [in Ukrainian].
- Koval, V. (2006). *Heneza lokalnoii typolohichno heterohennoii narodnovokalnoii tradyicii (na materialah obradovyh naspiviv iz okolyts na pivnichnyi zahid vid Gorgan) [Genesis of the Local Typologically Heterogeneous Vocal Folk Tradition (based on ritual melodies from the northwest of Gorgan)]*. (Unpublished dissertation... Cand. arts. 17.00.03). Lviv. 189 p. [in Ukrainian].
- Kvitka, K. (1922). *Ukrainski narodni melodii [Ukrainian Folk Melodies]*. Kyiv: Slovo. 236 p.
- Kvitka, K. (1973). O prirode pazv v narodnyh napevah [The appearance of pauses in folk tunes]. *Izbrannyie trudy [Featured Articles]*, Vol. 2, pp. 66–77 Kyiv. [In Russian].
- Lukaniuk, B. (2017). *Muzychni chasokilkisnyi rytm [Music Time-Quantitative Rythm]*. Lviv, 2017. 304 p. [in Ukrainian]
- Klymenko, I. (2017). *Ukrainska zymova makroarealohiia v konteksti sloviano-baltskoho rannotradytsiinoho melomasyvu (SBRM). Chastyna 2: Indeksovanyi reiestr zymovykh meloform [Ukrainian winter macroareology in the context of the Slavic-Baltic early traditional melody (SBRM). Part 2: Indexed register of winter meloforms]. Problemy etnomuzykolohii [Problems of Music Ethnology], Iss. 12, 8–18; atlas A1–A7. Kyiv. <https://doi.org/10.31318/2522-4212.2017.12.132084> [in Ukrainian].*
- Macievsky, I. (2012). *Muzychni instrument hutsuliv [Hutsul's folk music intruments]*. Vinnytsia: Nova knyha, 2012. 464 p. [in Ukrainian]
- Madyar-Noval, V. (1999). *Zbirnyk zakarpatskyh narodnyh pisen [Collection of transcarpathian folk songs], Vol. 1.* Uzhgorod: Zakarpattya. [in Ukrainian].

- Motruk, N. (2020). *Narodnoobriadova pisenna tvorchist kolomyiskoho Popruttia v konteksti tradyciinoi muzyky Pokuttia* [Folk Song of Kolomyia Popruttya in the Context of Traditional Music of Pokuttya]. Lviv. 161 p. [in Ukrainian].
- Myshanych, M. (1984). *Muzychno-etnografichniy arhiv: u 3 knyгах. Zahidni oblasti Ukrainy* [Music-Ethnographical Archive in 3 vol. Western Regions of Ukraine]. Vol. 1. Lviv. [in Ukrainian].
- Pelina, H. (2017). *Tradyciina muzychna kultura Maramoroshchyny v aspekti etnokulturnoho pohranychchia* [Traditional Musical Culture of Maramures Region in the Aspect of Ethnocultural Frontier] [Dissertation of the candidate of art history (17.00.03)]. Kyiv: National Academy of Music named after P. I. Tchaikovsky [in Ukrainian].
- Roshchakhivsky, M. (2019). Muzyka i spiv u prysilku Vyshovatyi v Maramoroshi [Music and singing in the Vyshovatyi village in Maramures]. *Antolohiya naukovoї dumky pro narodnu muzyku Zakarpattia. T.1. Pershi doslidnyky muzychnoho folklore Zakarpattia: Filaret Kolessa, Bela Bartok, Mykhailo Roshchakhivsky* [Anthology of scientific thought about the folk music of Transcarpathia. Vol.1. The first researchers of the musical folklore of Transcarpathia: Filaret Kolessa, Bela Bartok, Mykhailo Roshchakhivsky], pp. 226–250. Mukachevo. [in Ukrainian].
- Rybak, Yu. (2009). Nelohichni tsezuruvanniya v zahidnopolisskykh pisnyah [Illogical caesuras in West Polissya songs]. *Dynamika folklornoho vykonavstva: materialy naukovo-praktychnoi konferencii do 30-richya kafedry muzychnoho folklore* [Dynamics of Folklore Performance: Proceedings of the Scientific-Practical Conference Dedicated to the 30th Anniversary of the Department of Musical Folklore], pp. 16–22. Rivne. [in Ukrainian].
- Shuhevych, V. (1904). *Materialy do ukrainsko-ruskoї etnolohii Naukovoho tovarystva im. T. Shevchenka u Lvovi. Hutsulshchyna* [Materials on Ukrainian-Russian Ethnology of the Scientific Society named after T. Shevchenko in Lviv. Hutsul Region]. Vol. 7, Par 4. Lviv. 271 p. [in Ukrainian].
- Skazhenyk, M. (2017). Meloarealy rannotradyciinykh zymovykh naspiviv baseinu Uborti (Serednie Polissia) [Areas of of early traditional winter-time tunes in the Ubort' River basin (Middle Polissya)]. *Problemy etnomuzykologiyi* [Problems of Music Ethnology]. Iss. 12, 41–53. Kyiv. <https://doi.org/10.31318/2522-4212.2017.12.132219> [in Ukrainian].
- Stepaniak-Turianska, O. (1972). *Pisennyi folklore sela Kornych* [Folk Songs of Kornych Village]. Lviv. 83 p. [in Ukrainian].
- Symotiuk, O. (1979). *Muzychno-stylovi ryisy pisen Pokuttia* [Musical Style of Pokuttia Folk Songs]. Lviv. 117 p. [in Ukrainian].

Sources

- Bervy Project (2017). Ukrainian traditional music. Podillya. AVE030. CD audio. T.6. Kyiv: ArtVeles. The Prilipchany brothers are playing, (2010). Artveles. Ukrainian traditional music. CD audio. Kyiv: ArtVeles
- But, O. (2014). Hutsul carol "Ze". [Electronic resource]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=FO8Y9IPlvto> & feature =youtu.be (Application date 25.05.2020)
- Carols of the Velykyi Kluchiv, (2013). Songs and carols from Velykyi Klyuchiv. Folklore of the right-bank Kolomyia region. CD audio. Vol.2. Ivano-Frankivsk: Ivan Savchuk.
- Colored Villages, (2004). Ethnic music of Ukraine. Atlantic. CD audio.
- Folk crafts of Ukraine, (2016). TV show: Public Podillya. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=5L0gjRb6RBA> & list = PLm76IAUFDnBja113JU34ZE571XUCanP8K & index = 28 (Accessed 10.06.2020).

Таблиця 2. Адміністративні коди населених пунктів за довідником (Гринюк, 1987).

село	код	село	код	село	код
Вінницька область		Верховинський район		Рожнятівський район	
Мурованокуриловецький район		Буковець	66	Рошняте	591
Наддністрянське	809	Коломийський район		Вербівка	594
Закарпатська область		Печеніжин	330	Дуба	597
Рахівський район		Великий Ключів	333	Лецівка	599
Банський	351	Корнич	357	Ясень	630
Тячівський район		Чорний Потік	497	Хмельницька область	
Ганичі	435	Косівський район		Кам'янець-Подільський район	
Солоне	436	Бабин	412	Княгинин	629
Грушово	438	Брустурів	416	Чернівецька область	
Івано-Франківська обл.		Космач	427	Вижницький район	
Богородчанський район		Медвежа	429	Іспас	16
Гринівка	42	Шешори	449		
Лесівка	43	Надвірнянський район			
		Верхній Майдан	472		

Нотні приклади¹

1. Бережниця (Івано-Франківськ: Верховина)
(Пісні з Галичини, 1997, с.36)

$\text{♩} = 180$

Ой да - й, бо - же, Сядь - те ко - ло нас, по - слу - хай - те нас.

2. Ганичі (Закарпаття: Тячів)

$\text{♩} = 120$

спів

1. Же! Й а в гос - по - да - ря на є - го дво - рі,

скрипка

2. Ой дай, Бо - же! На є - го дво - рі сам Гос-подь хо-дит.

спів

скрипка

3. Космач (Івано-Франківськ: Косів)

$\text{♩} = 60$

спів

[Ой дай Бо...] 4. Же! В міс - ті Вфли - є - мі, в бід - ній ста - ен - ці

скрипка

[Ой дай Бо...] 5. Же! Там йго вро-ди - ла, в яс - лі впо-ви - ла

спів

скрипка

¹ Транскрипції № 2-6, 8-10 – Г. Пеліної.

4. Чорний Потік (Івано-Франківськ: Надвірна)

(Кольорові села, 2014)

спів $\text{♩} = 120$

1. Де-куй - мо Бо - гу, Йсу - су Хрис-то - ву

сопілка

спів $\text{♩} = 120$

[Ой дай Бо...] 2. Же! Йсу - су Хри - сто - ву Пре-чис-тій Ді - ві.

сопілка

5. Іспас (Чернівці: Вижниця)

спів $\text{♩} = 69$

3. Же! Й у тім крі - сле-чку пан - но - чка си - дит.

сопілка $\text{♩} = 46$

6. Великий Ключів (Івано-Франківськ: Коломия)

(Співанки й колядки з Ключева Великого, 2013)²

спів $\text{♩} = 70$

Же! Див-на ж нам див - на кру-га - я го - ра Ой дай [Бо...]

7. Закарпаття: Рахів

(Гошовський, 2003, с.80)

Не поспішаючи $\text{♩} = 138$

Ой в ліс-ку в ліс-ку їй на жоу-тім піс-ку Ой, дай, Бо - же!

8. Грушово (Закарпаття: Тячів)

(Пеліна, 2017, с.222)

спів $\text{♩} = 104$

Же! Стрі - ча - є вна ся із сы - вым со - ко - лом.

² Записано формою «р1,55,р2», оскільки у джерелі подано лише фрагмент запису, отже повну форму визначити складно. Однак, можна припустити, що цей приклад також закінчується віршем і тоді його варто було записати «р3,55».

9. Зелені Курилівці (Хмельницький: Нова Ушиця)
(Народні ремесла України, 2016)

10. Наддністрянське (Вінниця: Муровані Курилівці)
(Проект «Берви», 2017)

Hanna Pelina

<https://orcid.org/0000-0002-5647-4905>

The Problematic Scientific Research Laboratory of Music Ethnology
of Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine
Architect Gorodetsky Str., 1-3/11, 01001 Kyiv, Ukraine
tel.: +380 50 739 1713, e-mail: anna_pelina@ukr.net

Winter ritual folk songs of the macrogroup <V55,p4> with the reduced refrain «Oi dai, Bozhe» within the basins of the Dniester and Tisza

The article deals with the local phenomenon of transformation of the refrains «Oi Dai, Bozhe» in winter ritual songs of the macrofamily <V55,p4> (term by I. Klimenko). In the Upper Dniester and Upper Tisza basins, researchers often recorded winter ritual songs with a shortened (reduced) refrain. The *aim* of this study was to identify different types of reduction of the refrain «Oi Dai, Bozhe» in winter ritual songs <V55,p4> and their mapping; as well as the formulation of the alleged causes of these processes. To achieve this goal, the following *tasks* were solved: available printed and sound sources with a transformed refrain in carols were selected; transcribed audio recordings; the types of transformations are indicated in comparison with the classical form <V55,p4>; the influence of changes on the logic of melodic development is revealed; varieties of structural changes have been mapped; the possible causes of these phenomena are formulated.

Research results. Methods of refrain reduction are found mainly among the single-line carols of the form <V55,p4>. The types of transformations are divided into two groups: carols with reduction of only the verbal component (with preservation of the musical time) and carols, where the «loss» of syllables is accompanied by a reduction in the musical time. Among the examples of the first group, the most common abbreviation of the third syllable «Bo» or the first three syllables «Oi Dai, Bo». One of the reasons for the reduction of the third syllable «Bo» in the refrain «Oi Dai, Bo» is covered in illogical phrasing (K. Kvitka's term) – before the last syllable «same» the performers take a breath. The first three syllables «drop out» most often in examples with instrumental accompaniment. Thus, an instrumental part (mainly a violin) fills in the missing melodic line. Among the winter ritual songs of the second group, the first three syllabochrons are reduced. This group of winter ritual songs is recorded only in vocal performance.

The main feature of the winter ritual songs of both groups was the change in form, which could be written with the formula <V55,p4>: the line begins with a refrain and ends with a verse. This entailed a change in the melodic contour.

The central area of distribution of the reduced refrains are the regions of Hutsul and Pokuttya, as well as partly of the Maramoros region, Boykivshchyna and the Podillya region of the Dniester. On the basis of the available materials, it is too early to speak about the microzoning of the studied phenomena. Winter ritual songs of both groups coexist on one rather vast territory.

Keywords: winter ritual songs, zhekanky, refrain «Oi dai, Bozhe», Hutsul region, Pokuttia, Pidhorhannia, Podillya, Dniester, Tysza.

Анна Пелина

<https://orcid.org/0000-0002-5647-4905>

Проблемная научно-исследовательская лаборатория этномузикологии

Национальная музыкальная академия имени П.И. Чайковского

ул. Архитектора Городецкого, 1-3/11, 01001 Киев, Украина

тел. +380 50 739 1713, e-mail: anna_pelina@ukr.net

Колядки макросемьи <V55,r4> с редуцированным рефреном «Ой дай, Боже» в бассейнах Днестра и Тиссы

В статье рассматривается локальное явление трансформации рефренов «Ой дай, Боже» в колядках макросемьи <V55,r4> (термин И. Клименко). В бассейнах Верхнего Днестра и Верхней Тисы исследователи часто фиксировали колядки с сокращенным (редуцированным) рефреном. Целью данного исследования стало выявление разных видов редукции рефрена «Ой дай, Боже» в колядках <V55,r4> и их картографирование; а также формулирование предполагаемых причин этих процессов. Для достижения поставленной цели были решены такие задачи: отобраны доступные печатные и звуковые источники с трансформированным рефреном в колядках; транскрибированы аудиозаписи; обозначены виды трансформаций в сравнении с классической формой <V55,r4>; выявлено влияние изменений на логику мелодического развития; прокартографированы разновидности структурных изменений; сформулированы возможные причины этих явлений.

Результаты исследования. Приёмы редукции рефрена встречаются в основном среди колядок однострочной формы <V55,r4>. Виды трансформаций поделены на две группы: колядки с редукцией только словесной составляющей (с сохранением музыкального времени) и колядки, где «выпадение» слогов сопровождается сокращением музыкального времени. Среди примеров первой группы чаще всего встречается сокращение третьего слога «Бо» или первых трех слогов «Ой дай, Бо». Одна из причин сокращения третьего слога «Бо» в рефрене «Ой дай, Боже» кроется в нелогичной фразировке (термин К. Квитки) – перед последним слогом «же» исполнители берут дыхание. Первые три слога «выпадают» чаще всего в примерах с инструментальным сопровождением. Таким образом, недостающую мелодическую линию заполняет инструментальная партия (преимущественно скрипка). Среди колядок второй группы сокращаются три первые силлабохроны. Эта группа колядок зафиксирована только в вокальном исполнении.

Главной особенностью колядок обеих групп стало изменение формы, которую можно бы записать формулой <Vr4,55>: строка начинается рефреном, а заканчивается стихом. Это повлекло за собой и изменение мелодического контура.

Центральным ареалом распространения редуцированных рефренов являются регионы Гуцульщины и Покуття, а также частично Мараморощины, Бойковщины и поднестровского Подилля. На основе имеющихся материалов рано говорить о микрорайонировании исследуемых явлений. Колядки обеих групп сосуществуют на одной, довольно обширной территории.

Ключевые слова: колядки, жеканки, рефрен «Ой дай, Боже», Гуцульщина, Покуття, Пидгорганья, Подилля, Днистер, Тиса.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2020 р.

